

УДК 930.253:929.52(477.74)

В. В. ТОМАЗОВ*

РІД МАВРОГОРДАТО (ГІЛКА ЛАКАНА) В ОДЕСІ: ІСТОРИКО-ГЕНЕАЛОГІЧНА РОЗВІДКА

На підставі архівних документів, що зберігаються у фондах Російського державного історичного архіву та Державного архіву Одеської області, здійснюється реконструкція історії та генеалогії однієї з гілок відомого грецького роду Маврогордато, яка переселилася на початку XIX ст. в Одесу з острова Хіос в Егейському морі. Представники роду зробили значний внесок в економічне та культурне процвітання міста. Більшість документів залучено до наукового обігу вперше.

Ключові слова: Маврогордато; Хіос; рід; купець; гільдія; банк; Одеса; благодійництво; торгівля; спадковий почесний громадянин; дворянство.

Наприкінці XVIII – початку XIX ст. в Одесі, яка на той час стала найзначнішим торговим містом Причорномор'я, оселилося кілька родин, що належали до впливового грецького роду Маврогордато**. Всі вони походили від спільних пращурів – Лаурента Маврогордато та Елені Массімо (XVI ст.), що мешкали на острові Хіос в Егейському морі. Протягом століть Маврогордато відігравали визначну роль в історії різних держав – Греції, Італії, Румунії, Молдови, Російської та Османської імперій. Найбільш відома, звичайно, князівська гілка роду, від якої пішли господарі Молдови і Валахії, генерали, дипломати, науковці.

Багато представників роду Маврогордато належало до верхівки світової фінансової аристократії. Разом з іншими вихідцями з острова Хіос – Зигомала, Родоканакі, Петрококкіно, Раллі, Негропонті, Ксіда, Скараманга, Севастопуло, Аверіно – вони створили впливові родинні клани і протягом кількох десятиріч практично контролювали середземноморську торгівлю, в тому числі азовські та чорноморські порти Російської імперії. Однак торгівля була не єдиним видом економічної діяльності хіоських родів. Деякі родини, наприклад, Ксіда, Петрококкіно, Раллі, Маврогордато займалися банківською справою. Популярними серед хіосців були також операції з нерухомістю, наданням будинків в оренду.

* *Томазов Валерій В'ячеславович* – кандидат історичних наук, завідувач сектору генеалогічних і геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України, старший науковий співробітник.

** В документах зустрічається також написання “Маврокордато”, однак у статті прізвище подається виключно в історично правильній його формі.

Хіосці, які традиційно родичалися у власному колі, прагнучи до легітимізації свого становища в країнах, обраних для бізнесу та проживання, проводили вмілу матримоніальну політику та періодично обирали серед наречених представників місцевої еліти. Значний капітал, набуті ділові та родинні зв'язки сприяли зміцненню їхнього становища в цих країнах. Хіосці вступали на державну службу, клопоталися (і часто успішно) про отримання дворянства, змінювали підданство.

Це характерно і для тих хіоських родин, що оселилися в Російській імперії. Представники цієї етносоціальної групи записувалися до купецьких гільдій, отримували ордени, почесні посади та звання, намагалися потрапити до стану російського дворянства та набути спадкового почесного громадянства. Широко розповсюдилися шлюби з представниками російської фінансової та земельної аристократії різного національного походження – російського, українського, польського, французького, німецького. У другій половині XIX ст. представники вище зазначених родів вступали на російську цивільну і військову службу, робили успішну кар'єру. Вони відігравали значну роль в історії міст, де мешкали та займалися комерційними справами. Чимало хіосців було благодійниками та меценатами, вони допомагали як співвітчизникам-грекам, так і жертвували значні кошти на благоустрій та культурний розвиток своєї нової батьківщини. Поступово значна частина хіосців глибоко інтегрувалася до культури привілейованих верств Російської імперії. З їхнього середовища вийшло чимало відомих вчених і митців.

В Одесі мешкало кілька родин Маврогордато. Однією з найбільш потужних та впливових з них була родина Матвія Пантелійовича Маврогордато, що належала до гілки Лакана. Він, старший із синів Пантелія Матвійовича від шлюбу з Марієттою, дочкою Лоренцо Скараманга, народився на Хіосі близько 1780 р.¹ Відомостей про нього збереглося не дуже багато. Турецький підданий Матвій Пантелійович оселився в Одесі в 20-х рр. XIX ст. та був приписаний до 2-ї купецької гільдії. 1866 р. він купив у графині Жозефіни Шембек маєток у с. Тирлівка Гайсинського повіту Подільської губернії, в якому налічувалося 276 ревізьких душ². М. П. Маврогордато офірував кошти на підтримку грецької культури, спонсорував видання книг. Так, 1834 р. разом з Ф. Родоканакі, Я. Раллі, Є. Севастопуло, М. Петрококкіно та іншими хіоськими купцями він фінансував видання в Одесі книги І. Г. Піципіу “Логічна грамати́ка грецької мови”³. Імовірно, саме Матвій Пантелійович надав грошову допомогу у розмірі 600 рублів таємному грецькому товариству “Філікі Етерія”⁴. Помер він в Одесі 22 березня 1868 р. у віці 88 років⁵.

23 вересня 1829 р. Матвій вінчався в Одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві другим шлюбом з Ангелікою Пантеліївною Кондоставло (в документах зустрічаються й інші варіанти написання прізви-

ща – Кондаставло, Контоставло), дочкою турецького підданого хіосця Пантелія Лікардовича Кондоставло. Свідками шлюбу були представник відомої хіоської родини та родич Маврогордато одеський купець Федір Павлович Родоканакі та “іноземний грек” Амвросій Пантелійович Маврогордато, рідний брат нареченого⁶.

Ангеліка Пантеліївна Маврогордато народилася близько 1802 р., а померла 19 березня 1876 р. в Одесі у віці 74 років “від старості” і 24 березня знайшла останній притулок на одеському загальному кладовищі⁷. Вона була відомою благодійницею й, як чимало купецьких дружин, мала статус дійсного члена Одеського жіночого благодійного товариства⁸.

У Матвія Пантелійовича від шлюбу з Ангелікою Пантеліївною народилося четверо дітей: сини Дмитро і Олександр, а також дочки Катерина й Ерато.

Старший син – Дмитро Матвійович – був хрещений 2 квітня 1832 р. в Одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеним батьком хлопчика став рідний дядько турецький підданий Амвросій Пантелійович Маврогордато⁹. Помер Дмитро в Одесі немовлям – 9 червня 1834 р.¹⁰

Другий син – Олександр Матвійович – народився в Одесі у 1833 р. Більшу частину життя він мешкав за кордоном, мав грецьке підданство та помер у Парижі 11 грудня 1899 р. від раку у віці 66 років, а похований був 26 квітня 1900 р. в Одесі на старому кладовищі¹¹. Олександр Матвійович також активно займався благодійництвом. Наприклад, на будівництво Одеського єпархіального жіночого училища пожертвував 12 тисяч рублів. Він не був одружений і за духовним заповітом від 18 вересня 1875 р. своєю душоприказницею визначив сестру – Ерато Матвіївну Савастопуло, дружину спадкового почесного громадянина. Оскільки Ерато Матвіївна мешкала за кордоном, вона своєю довіреною особою у справі померлого брата призначила сина – Карла Марковича Савастопуло. Згідно із розпорядженням Олександра Матвійовича Маврогордато “для приросту відсотків” необхідно було внести в Одеську контору Державного банку 2 тисячі російських рублів, із яких щорічно в день смерті благодійника приписувалося надавати бідним матеріальну допомогу. 4 серпня 1900 р. останню волю померлого було виконано¹².

Найстарша із дочок Матвія й Ангеліки Маврогордато – Катерина Матвіївна – народилася в Одесі 22 вересня 1834 р. та була охрещена в Одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 24 вересня того ж року. Хрещеними батьками дівчинки стали: дядько – турецький підданий Амвросій Пантелійович Маврогордато та Орієтта Фомівна Родоканакі, народжена Галаті, дружина вже згаданого одеського купця Федора Павловича Родоканакі¹³. 7 січня 1853 р. Катерина вінчалася в Одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві з купцем 1-ї гільдії м. Санкт-Петербурга Федором Панделійовичем Родоканакі. Він народився 13 листопада

1825 р. в Ліворно у родині Панделія Павловича Родоканакі та Маріго Федорівни, народженої Петрококкіно¹⁴. Свідками шлюбу були: дядько нареченого – вже згаданий одеський купець та комерції радник Федір Павлович Родоканакі та батько нареченої – одеський купець Матвій Пантелійович Маврогордато¹⁵.

Катерина Матвіївна уславилася як філантропка та благодійниця. 1890 р. вона пожертвувала 42 тисячі рублів на будівництво двох кам'яних двоповерхових споруд на території Одеської грецької Свято-Троїцької церкви: однієї – для проживання кліру, а другої – для проведення парафіяльних заходів. Частина з цих коштів було спрямовано на реставрацію храму та його внутрішнє оздоблення, а також благоустрій садка біля церкви¹⁶. 1902 р. Катерина Матвіївна пожертвувала 75 тисяч рублів Відомству закладів імператриці Марії на заснування в Одесі дитячого притулку для сиріт-дівчат під назвою “Дитячий притулок Олександра Маврогордато, в пам'ять його батьків Матвія та Ангеліки”. Надана сума знаходилася у вигляді банківських акцій: 155 – Бесарабсько-Таврійського, 100 – Санкт-Петербурзького міжнародного комерційного та 45 – Азовсько-Донського комерційного банків. За умовою К. М. Родоканакі планувалося: накопичення грошей до 200 тисяч рублів, з метою купівлі земельної ділянки в центрі Одесі та будівництва двоповерхової кам'яної споруди притулку, розрахованої на сто вихованок; заснування у закладі церкви св. Троїці, в якій п'ять разів на рік повинна була здійснюватися літургія за упокій родичів благодійниці; розміщення в одному із залів притулку портрету її померлого брата Олександра Маврогордато. 1912 р. Катерина Матвіївна приєднала до пожертви ще 30 акцій Азовсько-Донського комерційного банку на суму 7500 рублів¹⁷. На жаль, задум К. М. Родоканакі не був реалізований через більшовицький заколот. Подружжя Родоканакі дітей не мало. Федір Панделійович, італійський дворянин та підданий, помер у м. Баден-Баден 21 вересня 1889 р. у віці 62 років, а відспіваний та похований був в Одесі¹⁸. Катерина Матвіївна мешкала у Петербурзі у власному будинку на Кінногвардійському бульварі¹⁹. Однак соціальні потрясіння 1917 р. змусили її емігрувати до Парижа, де вона і померла 9 липня 1923 р.²⁰

Молодша сестра Катерини Матвіївни – Ерато Матвіївна – народилася в Одесі 25 березня 1837 р.²¹, тут у 1856 р. вийшла заміж за спадкового почесного громадянина м. Одеси Марка Євстратійовича Севастопуло²², який належав до хіоської аристократії. Народився наречений 18 серпня 1822 р. в Одесі та був охрещений в Одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві²³. Він багато років був членом Ради Одеського комерційного училища, Одеського комітету торгівлі та мануфактури, гласним Одеської думи. За свою діяльність на громадській ниві та значні пожертви на суспільне благо нагороджений орденами св. Станіслава

2-го ст., св. Анни 2-го ст. та св. Володимира 4-го ст.²⁴ Від цього шлюбу народилося три сини: Євстратій – 8 грудня 1858 р., Матвій – 16 листопада 1864 р. та Карл (Скарлат) – 13 січня 1871 р. Хрещеними батьками хлопців були їхні близькі родичі: дідусь Матвій Пантелійович Маврогордато; тітка Катерина Матвіївна Родоканакі, народжена Маврогордато; дружина дядька Федора Матвійовича Маврогордато – Євгенія Матвіївна; дядьки Олександр та Скарлат Євстратійовичі Севастопуло²⁵. Марко Євстратійович помер 3 січня 1903 р. в Одесі у віці 80 років від паралічу серця та знайшов спокій на старому міському кладовищі²⁶. Ерато Матвіївна здебільшого мешкала за кордоном, померла 22 грудня 1925 р. в Німці²⁷.

Вона, як і більшість представниць її родини, була відомою благодійницею та громадською діячкою. Так, 1867 р. Е. М. Севастопуло разом з іншими дружинами знаних одеських купців – Марією Раллі, Аріадною Папудовою, Марією Цицині – брала участь в організації “Комітету з допомоги знедоленим критським родинам”. Від благодійних концертів, театральних вистав, базарів та лотерей, проведених членами комітету, у березні 1867 р. було зібрано 23 тисячі 500 рублів сріблом²⁸.

Найбільш відомим із дітей Матвія Пантелійовича Маврогордато був його старший син – Федір Матвійович, єдина дитина, народжена від першого шлюбу. Ім'я матері Федора Матвійовича невідоме. Вона належала до хіоської родини Франгіаді та рано померла. Народився Федір Матвійович на Хіосі близько 1818 р.²⁹, а помер в Одесі 16 квітня 1874 р. у віці 55 років³⁰. Разом із своїм батьком він оселився в Одесі та займався торгівлею. 1866 р. із двадцяти комерційних фірм, що контролювали торгівлю південноукраїнською пшеницею, десять було засновано греками. Серед них – підприємство “Федір Маврогордато і К^о”³¹. 1869 р. торгівельний дім одеського купця 1-ї гільдії Федора Маврогордато став одним із засновників Міжнародного торгівельного банку, з центральним офісом у Санкт-Петербурзі та відділенням в Одесі³². Важливим напрямком діяльності Федора Матвійовича була спекуляція земельними ділянками та спорудження прибуткових будинків. 1863 р. він – за обранням домовласників – член Комітету із спорудження бруківки, заснованого імператорським наказом у м. Одесі³³. Через кілька років він вже обіймав посаду товариша старшини купецького стану в одеському міському громадському управлінні та іноземного гостя у Відділенні комерційної ради Одеси³⁴. Величезний капітал, значні зв'язки у підприємницькій та банківській сферах, підтримка родичів та земляків, спритність та енергія зробили його помітно фігурою Одеси. Федір Матвійович був депутатом Міської одеської думи (1863–1873), спадковим почесним громадянином м. Одеси, що, без сумніву, сприяло успіху його справ³⁵. 1867 р. Федір Матвійович очолив “Комітет з допомоги знедоленим критським родинам”, до якого входили впливові

одеські греки – Ф. Родоканакі, П. Куркумелі, М. Склаво, К. Каравія та ін. Члени комітету збирали кошти для своїх співвітчизників, які постраждали через антитурецьке повстання. Імовірно, виконавши своє завдання, комітет був ліквідований 8 серпня 1868 р.³⁶

Слід зазначити, що Федір Матвійович успадкував також значні статки по смерті батька. Відомо, що дочка Матвія Пантелійовича Маврогордато – Ерато Матвіївна Севастопуло – отримала як посаг будинок в Одесі³⁷. Вірогідно, такий же посаг був і за старшою дочкою – Катериною Матвіївною Родоканакі. Левова ж частина майна дісталася синам. Так, відповідно до документів, Федір разом з єдинокровним братом Олександром володів батьківським маєтком Тирлівка³⁸.

1846 р. у Ліворно Федір Матвійович Маврогордато одружився з Євгенією (Жені) Матвіївною Маврогордато, яка також походила з гілки Лакана³⁹. Наречена народилася 5 січня 1824 р. у Ліворно в родині Матвія Георгійовича Маврогордато та Аргіро Павлівни Родоканакі⁴⁰. Євгенія Матвіївна доводилася троюрідною сестрою своєму чоловікові, оскільки їхні діди були рідними братами. До того ж, її двоюрідним братом був Федір Панделійович Родоканакі, чоловік Катерини Матвіївни Маврогордато. Євгенія Маврогордато уславилася в Одесі на ниві благодійництва, була дійсним членом Одеського жіночого благодійного товариства, що знаходилося під патронатом княгині Є. К. Воронцової⁴¹. Після смерті чоловіка Євгенія Матвіївна мешкала здебільшого в Парижі, де й померла 10 (22) червня 1897 р. у віці 74 років від прогресуючого виснаження. Тіло її було перевезено в Росію через прикордонний пункт Олександрівськ та 31 червня 1897 р. поховано в Одесі на старому кладовищі⁴².

Єдиний син Федора та Євгенії Маврогордато – Матвій Федорович – був відомим меценатом і благодійником. Народився він в Одесі 6 вересня 1848 р., охрещений був в Одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 3 жовтня 1848 р. Його хрещеними стали дідусь – одеський 1-ї гільдії купець Матвій Федорович Маврогордато та Орієтта Фомівна Родоканакі, народжена Галаті, дружина почесного громадянина Федора Павловича Родоканакі, рідного дядьки матері немовляти⁴³. Матвій отримав домашню освіту і виховання. 25 вересня 1873 р. він вступив на службу почесним піклувальником Байрамської вчительської семінарії. 6 лютого 1876 р. молодий М. Маврогордато посів місце директора Одеського піклувального комітету про в'язниці. 31 січня 1880 р. він затверджений Міністерством внутрішніх справ Російської імперії на поточний рік піклувальником Одеської арештантської № 32 роти цивільного відомства. 4 квітня 1880 р. Матвія звільнено з посади піклувальника вчительської семінарії, а 16 грудня 1880 р. призначено почесним членом Одеського міського опікунства дитячих притулків, що належало до відомства імператриці Марії. 15 травня 1883 р. М. Мав-

рогордато отримав чин колезького секретаря. 13 січня 1884 р. Матвій Федорович – почесний піклувальник Херсонської гімназії терміном на три роки. 29 травня 1884 р. його призначено наглядачем Одеської Стурдзівської богадільні сердобольних сестер, що належала до відомства Канцелярії Ради Імператорського людинолюбного товариства. 15 травня 1886 р. Матвій став титулярним радником. 31 січня 1887 р. М. Маврогордато призначено почесним піклувальником Одеської 2-ї гімназії Міністерства народної освіти. 24 березня 1887 р. його звільнено від обов'язків наглядача Стурдзівської богадільні⁴⁴. 1889 р. його коштом збудовано церкву св. Миколая при гімназії, що знаходилася під його патронатом. 1897 р. М.Ф. Маврогордато – дійсний статський радник, а почесним піклувальником Одеської 2-ї гімназії залишався аж до 1904 р.⁴⁵

За свою діяльність Матвій Федорович був відзначений численними нагородами. Так, 25 грудня 1874 р. за сумлінне служіння на ниві народної освіти М. Маврогордато нагороджено орденом св. Станіслава 2-го ст. 22 грудня 1876 р. він отримав подяку за благодійний внесок 500 рублів на облаштування майстерні при Одеському в'язничному замку. 22 вересня 1878 р. Матвія відзначено темно-бронзовою медаллю на георгіївсько-олександрівській стрічці в пам'ять російсько-турецької війни 1877–1878 рр. 13 березня 1879 р. він за самовіддану діяльність на користь нужденних відзначений нагородою Російського товариства Червоного хреста. 26 травня 1879 р. Матвій Федорович отримав імператорську подяку за невтомну людинолюбну діяльність. 22 липня 1880 р. за особливі заслуги та віддану роботу на користь Російського товариства Червоного хреста він був нагороджений орденом св. Анни 2-го ст., а 1 січня 1887 р. – за ревну службу орденом св. Володимира 4-го ст.⁴⁶

Матвій Федорович був членом численних благодійних товариств, покликаних полегшити життя соціально незахищених верств російського суспільства: почесним членом Одеського відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих, членом Правління, а потім і почесним членом Одеського міського опікунства виправних (дитячих) притулків, Товариства для допомоги бідним м. Одеси, Одеського товариства красних мистецтв. На всіх посадах Матвій Маврогордато виявляв енергійність та сумлінність, жертвував значні кошти⁴⁷.

Так, обіймаючи посаду піклувальника Херсонської гімназії у 1884–1887 рр., він щорічно жертвував на потреби гімназії та пансіону при ній 1000 рублів⁴⁸.

Відомість надходження коштів на потреби Одеського товариства красних мистецтв за 1875–1890 рр. свідчить, що Матвій Федорович був одним з найсправніших та найщедріших його членів: вніс на діяльність товариства 50 рублів⁴⁹.

1876 р. Матвій Федорович разом з А. Волковим та Е. Кумбарі з метою збору грошей на благодійність в Одеському клубі організував виставку картин з приватних колекцій. Із звіту організаторів акції від 16 квітня 1877 р., надісланого у Правління Одеського грецького благодійного товариства і доведеного до відома власників картин, дирекції клубу і громадськості, впливає, що в результаті продажу 1900 квитків за ціною 20 копійок за штуку, 166 квитків за ціною 50 копійок та 13 абонементів – по 3 рублі кожен та пожертви у розмірі 19 рублів 10 копійок загальна сума доходів склала 518 рублів 10 копійок. Ще 11 рублів 20 копійок було отримано від продажу лісового матеріалу. Витрати на організацію виставки, а саме: придбання коленкору, виготовлення та розклеювання оголошень, опалення приміщень, монтаж експозиції та інші види робіт склали 358 рублів 80 копійок. Із грошей, що залишилися, 170 рублів 50 копійок було надіслано Правлінню Одеського жіночого благодійного товариства, а Правлінню Грецького благодійного товариства – 42 рублі 63 копійки. 430 аршинів коленкору передали до притулку для злиденних м. Одеси⁵⁰.

Матвій Федорович чимало сил віддав і Одеському товариству виправних притулків. Члени товариства, серед яких були представники найвищих чиновницьких і підприємницьких кіл Одеси, і самі жертвували значні суми на діяльність організації та намагалися знайти благодійників поза її межами. Масштаб діяльності вражає. Наприклад, за 1890 р. силами товариства було споруджено два житлових будинки для мешкання 20-ти осіб кожен, церкву (кошторис складав 14 тисяч рублів) і адміністративний будинок (кошторис – 20 тисяч рублів), де розташувалися майстерні, класи, їдальня, кухня, цейхгауз та інші господарські приміщення⁵¹.

Але особливу увагу Матвій Маврогордато приділяв Одеському училищу сліпих, що знаходилося у компетенції Одеського відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих. Така зацікавленість Матвія Федоровича пояснюється особистими причинами. Ще замолоду він почав сліпнути. Свою хворобу благодійник вважав покаранням за своє і своїх предків несправедне життя – прагнення до багатства і розкоші. Тому, розуміючи трагедію сліпих людей, він намагався всіляко полегшити їхнє життя та, таким чином, спокутувати свої гріхи. Училище було відкрито в грудні 1887 р. в орендованому приміщенні на Старопортофранківській вулиці. На оренду використовувалися кошти (1000 руб.), які пожертвував М. Ф. Маврогордато⁵². 1892 р. Матвій Федорович відділив для потреб училища частину території своєї дачі на Французькому бульварі разом з будівлями⁵³. Після перебудови споруд 25 жовтня 1892 р. відбулося урочисте відкриття школи, розрахованої на 60 дітей⁵⁴. 6 липня 1900 р. був закладений притулок з майстернями для потреб осліплених дітей та юнаків, котрі повинні були там мешкати

і навчатися ремеслам. Ця справа також знаходилася під опікою Матвія Маврогордато⁵⁵.

14 листопада 1897 р. Матвій Федорович заклад на території своєї дачі невеличкий храм⁵⁶, нині більш відомий як Церква святих мучеників Адріана та Наталії. Місце під будівництво освятив єпископ Єлисаветградський Тихон. Спорудження храму обійшлося в 22 тисяч 787 рублів⁵⁷. Автором проекту храму, імовірно, був архітектор Л. Л. Влодек, а керував будівництвом відомий одеський інженер-будівельник Ф. О. Гайдуків. Церква є одноповерховою однобанною спорудою, побудована у формі характерного для візантійської архітектури хреста. Висота храму майже 20 метрів, а площа близько 60-ти кв. метрів. Церкву було освячено 31 жовтня 1899 р. архієпископом Херсонським і Одеським Юстином на честь святих Матвія та Євгенії, небесних покровителів засновника храму – Матвія Федоровича Маврогордато та його матері – Євгенії Матвіївни. 1909 р. благодійник пожертвував 10 тисяч рублів на утримання церкви. Цей храм кілька разів змінював назву, в ньому у різні часи розміщувалися музей атеїзму і підприємства громадського харчування, кілька разів церкву зачиняли і знов відкривали для віруючих. Сьогодні храм визнаний пам'ятником архітектури і є діючим.

Одним з найбільш відомих благодійних закладів Одеси була дешева їдальня в пам'ять Федора Матвійовича Маврогордато (вул. Старопортофранківська, 30), заснована вдовою покійного Євгенією Матвіївною та їхнім сином Матвієм Федоровичем⁵⁸. Будівля їдальні збереглася й дотепер, однак, як і вся Молдованка, надзвичайно занедбана.

21 вересня 1885 р. Матвій Федорович прийняв присягу на підданство Російській імперії⁵⁹. Цьому кроку передували довгі сумніви, які стають зрозумілими з листа одеського градоначальника від 14 липня 1878 р. послу Російської імперії в Константинополі князю О. Б. Лобанову-Ростовському. В ньому повідомляється, що Матвій Федорович Маврогордато “с давних пор выражает намерение вступить в подданство России, но останавливается его исполнением по следующим причинам. ... Предки его принадлежали по происхождению своему к одному из благородных родов о. Хиос. Поэтому г. Маврокордато желал бы иметь уверенность в том, что с переходом в русское подданство он не утратит принадлежащих ему по рождению прав состояния и не будет вынужден при избрании рода жизни приписаться к одному из податных сословий”⁶⁰. До листа додавалося перекладене з грецької мови посвідчення, надане Матвію Федоровичу Маврогордато 4 квітня 1877 р. на о. Хиос і підписане представниками місцевої громади Михаїлом І. Зігомаласом, Леонідом І. Калвокареасом, Стельяном А. Ксантакі (написання прізвищ подається як у документі). Посвідчення сповіщає: “Мы ниже подписавшиеся представители Общины Хиоса сим удостоверяем, что благородный собственник господин Матвей Маврокордато,

греческо-подданный, рожденный и живущий в Одессе, есть сын Федора, сына Матвея, сына Пантелея Маврокордатов и принадлежит к одному из древнейших благородных семейств острова Хиоса, к тому именно хиоскому семейству, от которого происходят также Маврокордаты, бывшие прежде великими драгоманами и статс-секретарями Блистательной Порты, а равно и бывшие князья и господа Молдавоваляхии. В подтверждение чего и выдаем настоящее удостоверение, дабы все выше сказанное имело надлежащую силу при представлении такового, куда бы то ни было”⁶¹.

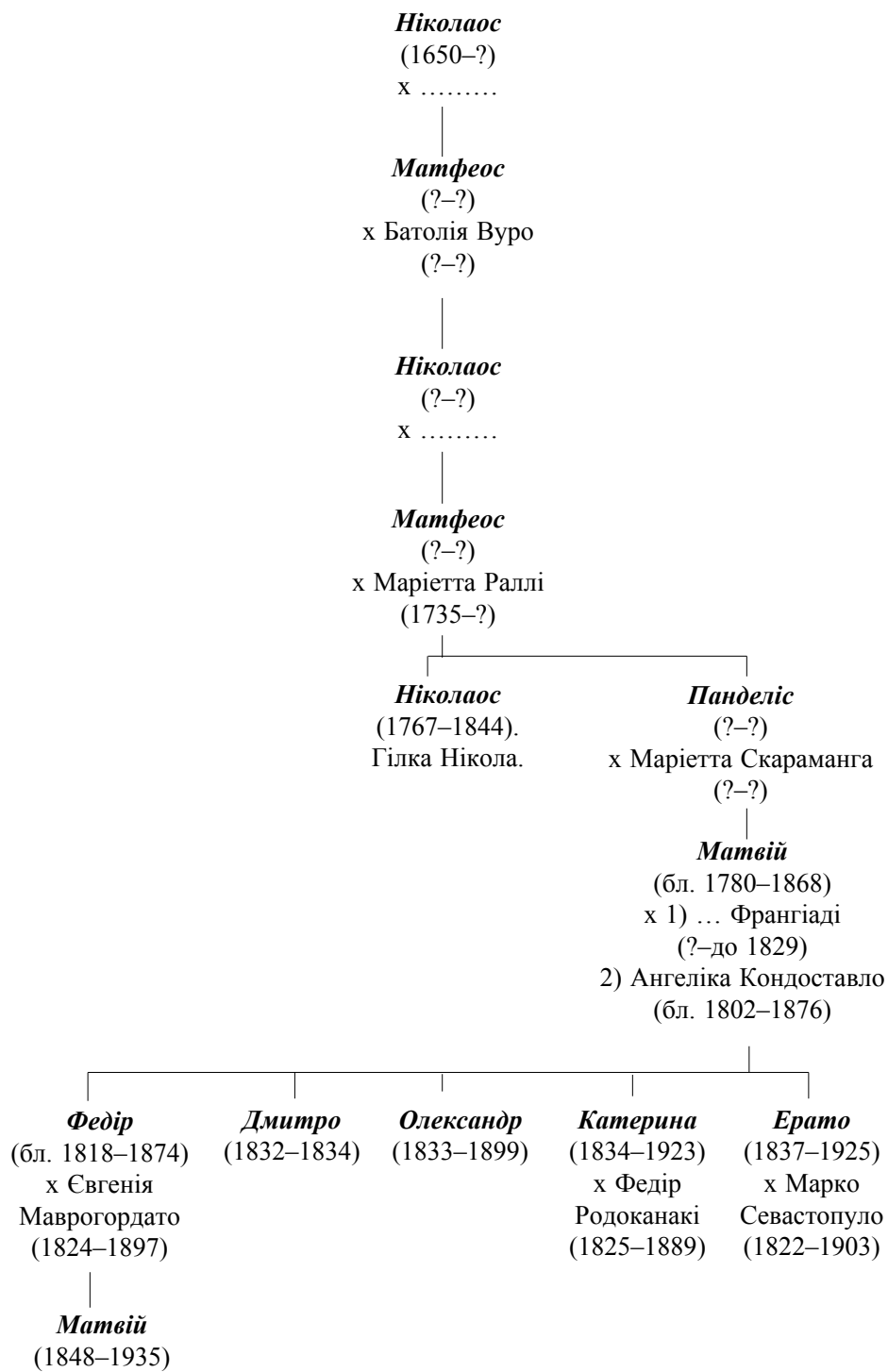
Підписи представників хіоської громади завірені французьким і німецьким консулами в Константинополі в квітні того ж року. Німецьке консульство в той час представляло російські інтереси в Туреччині через військові дії між Російською та Османською імперіями⁶².

Імовірно, Матвій Федорович отримав гарантії, оскільки він все ж вирішив прийняти російське підданство, а влітку 1887 р. звернувся до Дворянського депутатського зібрання Херсонської губернії з проханням визнати за ним права спадкового російського дворянства як кавалера російського ордену св. Володимира 4-го ст. 7 серпня 1887 р. Дворянське депутатське зібрання дійшло висновку: визнати Матвія Федоровича Маврогордато спадковим дворянином Російської імперії та внести його рід до третьої частини Дворянської родовідної книги Херсонської губернії. 14 серпня того ж року зібрання звернулося до Урядового Сенату з проханням затвердити це рішення та виготовити дворянську грамоту⁶³.

Рішенням Урядового Сенату від 5 грудня 1888 р. висновок Дворянського депутатського зібрання Херсонської губернії у справі М. Ф. Маврогордато було затверджено⁶⁴.

25 липня 1889 р. Матвій Федорович звернувся до Герольдії Урядового Сенату з проханням про затвердження родового герба. При цьому він надіслав і опис герба, яким вже користувався рід Маврогордато: “Золотое поле щита рассечено и пересечено червленим греческим крестом. В правой верхней части золотого поля щита изображена оторванная черная маврская голова вправо, повязанная серебряною с червленою повязкою и золотыми в ушах серьгами. Крест указывает на родину предков моих “Грецию”, голова же – легенду в роде моем, что во время войны греков с сарацинами и маврами один из предков моих за победы над ними присоединил к своей фамилии еще прозвище “Мавро”. Щит увенчан дворянским коронованным шлемом, в нашламнике три страусовых пера, из коих среднее червленое, крайние золотые перья указывают на благородство дворянского сословия. Намет с права и лева червленый, подложенный золотом. Девиз на золотой ленте червлеными буквами: “Преданностью и любовью”⁶⁵.

**Маврогордато.
Гілка Лакана***

* Фрагмент родовідної таблиці.

5 жовтня 1889 р. зібрання гербового відділення Департаменту Герольдії Урядового Сенату розглянуло проект герба і затвердило його⁶⁶.

Матвій Федорович Маврогордато був, без сумніву, одним із найзаможніших людей Одеси. Однак треба підкреслити, що жодними комерційними операціями він не займався, так само, як і його мати – Євгенія Матвіївна. Вони жили з капіталу, що залишив їм Федір Матвійович, який був “представителем одной из наиболее уважаемых здесь (в Одессе. – В. Т.) торговых фирм”⁶⁷. У 1878 р. фірми вже не існувало⁶⁸. Гадаємо, що вона припинила свою діяльність після смерті Ф. М. Маврогордато у 1874 р., а, можливо, і раніше. 5 грудня 1874 р. Матвій Федорович і овдовіла Євгенія Матвіївна поділили майно⁶⁹.

М. Ф. Маврогордато, імовірно, жив з відсотків з банківського капіталу та доходів з оренди прибуткових будинків. З документів відомо, що йому належали будинки на вулицях Преображенській, Московській, Військовому узвозі, Князівській, 13 та Сабанєєвому мосту, 4⁷⁰.

18 серпня 1883 р. будинок на Московській вулиці було продано одеському купцю, австрійському підданому Венямину Меєровичу Ронігеру⁷¹. 1 листопада 1901 р. Матвій Федорович продав будинок на Військовому узвозі своєму двоюрідному братові Карлу Марковичу Севастопуло⁷². 12 грудня того ж року він продав два суміжні подвір'я в Пересипі Івану Івановичу Гену⁷³. 31 січня 1908 р. М. Маврогордато продав ще один будинок – на вулиці Князівській, 13 – своєму двоюрідному братові колезькому асесору Карлу Марковичу Севастопуло за 69 тисяч рублів⁷⁴.

Резиденцією М. Маврогордато в Одесі був будинок на Сабанєєвому мосту, один з найрозкішніших на цій фешенебельній вулиці. Своєю красою та багатством вирізнялася й дача Матвія Федоровича на Французькому бульварі, споруджена за проектом відомого одеського архітектора Ю. М. Дмитренка інженером-будівельником Ф. О. Гайдуким. Особняк прикрашено ліпленням – вазони, леви, жіночі голівки, рослинні орнаменти. Величезну територію дачі – майже 40 десятин – обнесено кам'яною огорожею, яка сама є витвором мистецтва. Усередині – чудовий парк з фонтанами. Виходи та в'їзди на територію маєтку оснащено химерними кованими ґратами⁷⁵.

Імовірно, з 1889 р. Матвій Федорович постійно мешкав у Парижі. Але і тут він залишався активною людиною, що прагнула полегшити життя знедолених, перш за все, російських емігрантів, більшість з яких після більшовицького заколоту опинилася за кордоном без жодних засобів до існування. 1927 р. разом з княгинею В. К. Мещерською, князем П. М. Мещерським, С. Ф. Ванлярською, митрополитом Євлогієм та іншими колишніми співвітчизниками М. Ф. Маврогордато брав участь у заснуванні в Парижі Російського будинку для російських емігрантів

похилого віку. Біля будинку поступово і виникло російське кладовище Сент-Женєвєв-де-Буа, на якому знайшов свій останній притулок і сам Матвій Федорович. Він помер у Парижі 21 грудня 1935 р.⁷⁶

Аналізуючи історичну долю цієї гілки роду Маврогордато, ми можемо ще раз продемонструвати складний механізм функціонування хіосських фінансових кланів поза межами їхньої історичної батьківщині. З одного боку, простежується надзвичайна замкненість цієї етносоціальної групи, яка виявлялася, перш за все, в близькокривних шлюбах та родинному типі організації комерційних підприємств, з іншого – надзвичайна гнучкість, вміння пристосовуватися, прагнення інкорпоруватися до місцевої еліти. Політика хіосців була обережною, вираженою, здебільшого успішною, а їхній внесок у всебічний розвиток нової батьківщини величезний.

¹ *Argenti P.* Libro d'oro de la noblesse de Chio: 2 vol. – London, 1955. – V. 2. – P. 84, 88.

² Російський державний історичний архів (далі – РДІА), ф. 577, оп. 20, спр. 477.

³ *Αυγητίδης Κ.* Θεόδωρος Παύλου Ροδοκανάκης. – Χίος, 2004. – Σ. 110.

⁴ *Ibid.* – Σ. 29.

⁵ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви / Авторы-сост.: Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко. – Одесса, 2004. – Ч. III : 1863–1874. – С. 122–123.

⁶ Там само. – 2000. – Ч. I : 1800–1831. – С. 156–157.

⁷ Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської обл.), ф. 37, оп. 6, спр. 55, арк. 292 зв.–293.

⁸ Новороссийский календарь на 1864 год, издаваемый от Решельевского лица. – Одесса, 1863. – Отд. III. – С. 142.

⁹ Греки Одессы ... – Ч. I : 1800–1831. – С. 156–157.

¹⁰ Там само. – 2002. – Ч. II : 1834–1852. – С. 172–173.

¹¹ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 467, арк. 57 зв.–58.

¹² Там само, ф. 2, оп. 4, спр. 5917, арк. 1–24 зв.

¹³ Греки Одессы ... – Ч. II : 1834–1852. – С. 172–173.

¹⁴ *Argenti P.* *Op. cit.* – V. 2. – P. 94, 124.

¹⁵ Греки Одессы ... – Ч. III : 1853–1874. – С. 122–123.

¹⁶ *Παπουλίδης Κ.* Οι Έλληνες της Οδησσού. – [Θεσσαλονίκη, 1999]. – Σ. 291.

¹⁷ РДІА, ф. 759, оп. 66, спр. 310.

¹⁸ Греки Одессы ... – 2005. – Ч. IV : 1875–1891. – С. 216–217.

¹⁹ РДІА, ф. 759, оп. 66, спр. 310, арк. 1–2 зв.

²⁰ *Argenti P.* *Op. cit.* – V. 2. – P. 94.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

²³ Греки Одессы ... – Ч. I : 1800–1831. – С. 248–249.

²⁴ РДІА, ф. 1343, оп. 29, спр. 1763, арк. 5–12.

²⁵ Там само; Греки Одессы ... – Ч. III : 1853–1874. – С. 188–189.

- ²⁶ Греки Одессы ... – 2006. – Ч. V : 1802, 1892–1905. – С. 246–247.
- ²⁷ *Argenti P.* Op. cit. – V. 2. – P. 94.
- ²⁸ *Piatigorskii G.* The Cretan uprising of 1866–1869 and the Greeks of Odessa // *Modern Greek studies yearbook.* – Minneapolis, 1998/1999. – Vol. 14/15. – P. 133.
- ²⁹ *Argenti P.* Op. cit. – V. 2. – P. 88, 94.
- ³⁰ Греки Одессы ... – Ч. III : 1853–1874. – С. 120–121.
- ³¹ *Αγγυτιδης Κ.* Op. cit. – Σ. 59.
- ³² *Ibid.* – Σ. 75.
- ³³ Новороссийский календарь на 1864 год... – С. 3.
- ³⁴ Адрес-календарь Херсонской губернии на 1866 год... // http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Adres-kalendar_1866_odesgrad.htm
- ³⁵ Одесса 1794–1894. Издание Городского Общественного Управления к столетию города. – Одесса, 1895. – С. 100.
- ³⁶ *Piatigorskii G.* Op. cit. – P. 134.
- ³⁷ РДІА, ф. 1343, оп. 29, спр. 1763, арк. 5 зв.
- ³⁸ Там само, ф. 583, оп. 17, спр. 925.
- ³⁹ *Argenti P.* Op. cit. – V. 2. – P. 94.
- ⁴⁰ *Ibid.* – P. 88, 94.
- ⁴¹ Новороссийский календарь на 1864 год ... – С. 142.
- ⁴² Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 368, арк. 64 зв.–65.
- ⁴³ Греки Одессы ... – Ч. II: 1834–1852. – С. 172–173.
- ⁴⁴ РДІА, ф. 1343, оп. 25, спр. 15, арк. 5–10.
- ⁴⁵ Там само, ф. 733, оп. 123, спр. 1, арк. 1–11, 130–130 зв., 155.
- ⁴⁶ Там само, ф. 1343, оп. 25, спр. 15, арк. 5–10.
- ⁴⁷ Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1901 г. – Одесса, 1900. – Арк. 219–221, 215, 235.
- ⁴⁸ РДІА, ф. 1343, оп. 25, спр. 15, арк. 5–10.
- ⁴⁹ Держархів Одеської обл., ф. 367, оп. 1, спр. 4, арк. 18 зв.–19.
- ⁵⁰ Там само, ф. 765, оп. 1, спр. 3, арк. 42–44.
- ⁵¹ Там само, ф. 2, оп. 1, спр. 1837, арк. 148–148 зв.
- ⁵² Отчет о деятельности Одесского отделения Мариинского попечительства для призрения слепых за 1887 г. – Одесса, 1888. – С. 3–4.
- ⁵³ Одесса 1794–1894 ... – С. 743–744.
- ⁵⁴ Отчет о деятельности Одесского отделения, состоящего под августейшим покровительством ея Императорского величества государыни императрицы, Попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1892 г. – Одесса, 1893. – С. 6–7, 12, 20.
- ⁵⁵ Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни Императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения Попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1900 г. – Одесса, 1901. – С. 4 ; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни Императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения Попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1903 г. – Одесса, 1904. – С. 4.
- ⁵⁶ РДІА, ф. 759, оп. 34, спр. 770.
- ⁵⁷ Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни Императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения Попечительства

Императрицы Марии Александровны о слепых за 1899 г. – Одесса, 1900. – С. 5–6.

⁵⁸ Донцова Т. Молдованка. Записки краеведа. – Одесса, 2001. – С. 90.

⁵⁹ РДІА, ф. 1343, оп. 25, спр. 15, арк. 5–10.

⁶⁰ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 2, спр. 1625, арк. 1–3.

⁶¹ Там само, арк. 2.

⁶² Там само.

⁶³ РДІА, ф. 1343, оп. 25, спр. 15, арк. 12–13.

⁶⁴ Там само, арк. 16–17.

⁶⁵ Там само, арк. 19–19 зв.

⁶⁶ Там само, оп. 49, спр. 1021, арк. 6–6 зв.

⁶⁷ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 2, спр. 1625, арк. 1.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Там само, ф. 35, оп. 1, спр. 27678, арк. 5.

⁷⁰ РДІА, ф. 1343, оп. 25, спр. 15, арк. 4 зв.; Держархів Одеської обл., ф. 35, оп. 1, спр. 27678.

⁷¹ Держархів Одеської обл., ф. 35, оп. 1, спр. 27678, арк. 9–9 зв.

⁷² Там само, арк. 9 зв.

⁷³ Там само. – Арк. 14.

⁷⁴ Там само. – Арк. 1–4, 10–13 зв.

⁷⁵ Докладніше про дачу Маврогордато див.: Зуев В. И. Французский бульвар в городе Одессе. – Одесса, 1915.

⁷⁶ Новик. – 1936. – № 4. – С. 37 ; Грезин И. Алфавитный список русских захоронений на кладбище в Сент-Женевьев-де-Буа. – М., 2009. – С. 302.

На базе архивных документов, хранящихся в фондах Российского государственного исторического архива и Государственного архива Одесской области, осуществляется реконструкция истории и генеалогии одной из ветвей известного греческого рода Маврогордато, переселившейся в начале XIX в. в Одессу с острова Хиос в Эгейском море. Представители рода внесли значительный вклад в экономическое и культурное процветание города. Большинство документов вводится в научный оборот впервые.

Ключевые слова: Маврогордато; Хиос; род; купец; гильдия; банк; Одесса; благотворительность; торговля; потомственный почетный гражданин; дворянство.

On the basis of archival documents stored in the funds of the Russian State Historical Archives and the State Archive of Odessa Oblast, there are made a reconstruction of history and genealogy of one of the branches of the famous Greek kind Mavrohordato that moved in the early nineteenth century to Odessa from the island of Chios in the Aegean Sea. Representatives of the family made a significant contribution to economic and cultural prosperity of the city. Most of the documents introduced to the scientific first.

Keywords: Mavrohordato; Chios; kind; merchant; guild; bank; Odessa; charity; trade; hereditary honorary citizen; nobility.